

Mihyâr ed-Deylemî'nin hayatına ve şiirlerine dair akademik çalışmalar yapılmıştır. Ali Ali el-Fellâl'in *Mihyâr ed-Deylemî ve şî'ruh* adlı çalışması (Kahire 1948), I. Fuâd Arap Dil Kurumu'ndan edebiyat dalında birincilik ödülü kazanmıştır. İsmâ Abd Ali'nin *Mihyâr ed-Deylemî hayâtühû ve şî'ruh* (Bağdad 1976), İsmâ il Hüseyin'in *Mihyâr ed-Deylemî bahş ve nağd ve taḥlîl* (Kahire, ts.), Muhammed Ali Mûsâ'nın *Mihyâr ed-Deylemî* (Beyrut 1961), Hasan Seyyid Hıdır el-Garabâvî'nin *el-Medḥ ve'l-iftihâr fi şî'ri Mihyâr ed-Deylemî* (Kahire 1411/1991), David Samuel Margoliouth'un "The Poems of Mihyâr the Daile-mite" (*Oriental Studies*, London 1933, s. 286-292) adlı eserleri de burada zikredilebilir. Ayrıca müellifi meçhul *el-Muḥtâr min ğazeli Mihyâr* isimli bir kitabın yazma nüshası mevcuttur (Sezgin, II, 566). Şevkî Dayf'ın *Târîḥu'l-fikri'l-'Arabî*'sinde (Kahire 1928) Grek felsefesinden etkilenen Arap düşünce ve felsefesi temsilcileri arasında Mihyâr ed-Deylemî'nin düşüncelerine de yer verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb, *Târîḥu Bağdâd*, XIII, 276; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), XV, 260-261; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IX, 456; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 359-363; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XV, 293-312; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, Beyrut 1401/1981, XII, 41; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, Kahire 1929, V, 26 vd.; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zehab*, Beyrut 1410/1989, V, 144-146; Browne, *LHP*, II, 113; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 132; Ali Ali el-Fellâl, *Mihyâr ed-Deylemî ve şî'ruh*, Kahire 1948; Sezgin, *GAS*, II, 566-567; IX, 301; Şevkî Dayf, *Târîḥu'l-edeb*, V, 375-378; a.m.f., *el-Fen ve mezâhibüh*, Kahire 1976, s. 355-375; A'yanü's-Şî'a, X, 170-172; Abdülhüseyin Ahmed el-Emîni, *el-Gadir fi'l-Kitâb ve's-Sünne*, Tahran 1366 hş., IV, 238-261; Ch. Pellat, "Mihyâr", *EP* (İng.), VII, 24-25.

M. REŞİT ÖZBALIKCI

MİKÂİL

(ميكائيل)

Kur'an'da adı geçen dört büyük melekten biri.

Mikâil kelimesinin İbrânîce'deki karşılığı "Kim Tanrı gibidir?" anlamındaki **mika'êl**dir; Arapça'ya İbrânîce veya Süryânîce'den geçtiği ifade edilmektedir (Mustafavî, XI, 148; Jeffery, s. 275-276). Müslüman müfessir ve dilcileri de mikâilin, **mîk** (**mîkâ**) ve **îl** kelimelerinden oluşan İbrânîce veya Süryânîce menşeli olduğunu söylemektedir (*Lisânü'l-'Arab*, "eyl" ve "yîl" md.leri). İbn Abbas, İkrime ve Ali b. Hü-

seyin'den gelen rivayetlere göre mîk "ubeyd" (kulcağız), îl de "Allah" demek olup "ubeydullah" (Allah'ın kulcağızı) mânasına gelmektedir (*Müsned*, V, 16; Buhârî, "Tefsîr", 2/6; Taberî, I, 346-347; Kurtubî, II, 38; İbn Kesîr, I, 232; İbn Hacer, XVII, 16; Âlûsî, I, 334). Kelimenin **mîkâl**, **mîkâil**, **mîkeil**, **mîkeil**, **mîkâil**, **mîkeyil**, **mîkâel** ve **mîkâyil** gibi okunuşları bulunmakta, hatta **mîkâyîn** şekli de nakledilmektedir (*Lisânü'l-'Arab*, "myk [mîkâ'îl]" md.; Fahrreddin er-Râzî, III, 181; Kurtubî, II, 38; Âlûsî, I, 334).

Kitâb-ı Mukaddes'te Mikâil'in ismi beş yerde geçer (Daniel, 10/13, 21; 12/1; Yahuda'nın Mektubu, 9; Vahiy, 12/7). Eski Ahid'de adı anılan iki büyük melekten biri olan Mikâil (diğeri Gabriel [Cebrâil]), düşmanlarına karşı İsrâiloğulları'na yardıma gelen ve onları esaretten kurtaran, İsrâiloğulları'nın koruyucu meleği, birinci ve büyük reis (Daniel, 10/13, 21; 12/1); Yeni Ahid'de de İblîs'e karşı çıkan baş melek ve gök ordusunun reisi (Yahuda'nın Mektubu, 9), başında bulunduğu melek ordusu ile İblîs ve şeytan denen büyük ejder ve ordusuna karşı savaşan ve onları yenip göklerden yere süren başkumandan (Vahiy, 12/7-9) olarak geçer ve Hz. Mûsâ'nın cesedi hakkında İblîs ile mücadele eden biri olarak takdim edilir (Yahuda'nın Mektubu, 9). *Jonathan Targumu*, bu hadiseyi Hz. Mûsâ'nın gömülmesiyle ilgili Tevrat metninin (Tesniye, 34/6) açıklaması çerçevesinde anlatır ve Mûsâ'nın Mikâil ve diğer meleklerce defnedildiğini nakleder.

Kutsal kitap dışı dinî literatüre göre Cebrâil ve Mikâil, Uriel ve Rafael ile birlikte Tanrı'nın tahtını kuşatmışlardır. Bu ikisi, Eski Ahid'de adı verilmeksizin zikredilen ilâhî elçiler veya melekler olarak görülmekte, yahudilerin savunucusu olan Mikâil, Cebrâil'den daha büyük kabul edilmektedir. Hz. İbrâhim'i ziyaret eden üç melekten ikisi Cebrâil ile Mikâil'dir; Mikâil, İshak'ın doğumunu müjdelemek, Cebrâil de Sodom'u helâk etmekle görevlendirilmiştir. Ya'küb ile gürleşen ve Horeb'de Mûsâ'ya görünen de Cebrâil veya Mikâil'dir. İbrâhim'i ateşten koruyan, oğlunu kurban etmek üzere iken onun elini tutan, Lût'un esir alındığını haber veren, İshak'a eş aramak için yola çıkan hizmetçiye refakat eden Mikâil'dir. Mikâil, Cebrâil ile birlikte Sînâ dağına inen Tanrı'ya eşlik etmiştir. Onlar meleklerin kralları olarak kabul edilmektedir. Mûsâ'dan korktukları için ruhunu almaya cesaret edememişler, bu sebeple Mûsâ'nın ruhunu bizzat Tanrı kabzetmiş, onlar da Mûsâ'nın tabu-

tunun iki tarafında ayakta durmuşlardır. Mikâil Vezir Hâmân'ın komplosuna karşı yahudileri korumuştur. Mikâil ve Cebrâil, âhir zamanda Mesîh'e refakat edenler arasında yer alacak ve kötülerle çarpışacaktır. Mikâil tamamıyla buzdan, Cebrâil ise ateşten yaratılmıştır, fakat bir arada olduklarında birbirlerine zararları dokunmamaktadır. Şeytana ve diğer meleklerle Âdem'e secde etmelerini emreden Mikâil'dir. O, semanın anahtarlarının muhafızı ve âhirette ölüleri dirilişe çağırandır. Kabala literatüründe de Mikâil önemli rol üstlenmektedir (*İA*, VIII, 309; *EJd.*, XI, 1489-1490). Tövbe, dürüstlük, merhamet ve kutsama meleği olan Mikâil dördüncü semanın yöneticisidir (Davidson, s. 193).

Hıristiyanlık'ta da Mikâil (Saint Michel) koruyucu vasfıyla ön plana çıkmaktadır. Ortodoks kilisesinin ikonlarında Mikâil, şerre karşı zaferi sembolize etmek üzere genellikle elindeki kılıcıyla ejderhaya karşı dövüşür şekilde gösterilmektedir. Hıristiyan düşüncesinde Mikâil bütün şer güçlere karşı hıristiyanların koruyucusu, semavî mihmandarların prensi, inançlı canları ölüm vadisinde geçirip ötesindeki hayata götüren kılavuz olarak kabul edilir. Katolik kilisesinin şarap-ekmek âyinlerinde ve günah çıkarma esnasında söylenen yakarışlarda Tanrı ve bâkire Maryem'den sonra Mikâil'in anılması ona verilen önemi göstermektedir (MacGregor, s. 136, 412). Katolik kilisesinde Mikâil'in biri 29 Eylül, diğeri 8 Mayıs'ta olmak üzere iki bayramı vardır (*Catholicisme*, I, 545).

İslâm inancına göre meleklerin büyüklüklerinden olan Mikâil'in ismi hem Kur'an'da (Mikâl, el-Bakara 2/98) hem hadislerde geçmektedir. Rivayete göre, Hz. Peygamber'e bazı sorular soran bir grup yahudi bunlara cevap alınca bu defa kendisine vahyi kimin getirdiğini sormuşlar, Cebrâil cevabını alınca selâmet ve bereket meleği ve kendilerinin koruyucusu Mikâil'in aksine Cebrâil'i kendilerine düşman bildiklerini, onun felâket ve sefalet meleği olduğunu söylemişlerdir. Diğer bir rivayete göre yine yahudiler, "Her peygamberin meleklerden bir dostu vardır; senin dostun hangi melektir?" deyince Resûl-i Ekrem, "Dostum Cebrâil'dir ve Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlerin de istisnasız dostu odur" cevabını vermiş, bunun üzerine yahudiler, "Eğer dostun ondan başka bir melek olsaydı sana tâbi olur, seni tasdik ederdik" demişler, "Cebrâil'i kabul etmeyişinizin sebebi nedir?" diye sorulunca da, "O bizim düşmanımız-

MİKÂİL

dır” demişlerdir (Taberî, I, 341; İbn Kesîr, I, 226). Bunun üzerine şu âyetler nâzil olmuştur: “De ki: Kim Cebrâil’e düşman ise bilsin ki müminler için hidayet ve müjde olan Kur’an’ı Allah’ın izniyle senin kalbine indiren odur. Kim Allah’a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrâil’e, Mîkâil’e düşman olursa şüphesiz Allah da o kâfirlerin düşmanıdır” (el-Bakara 2/97-98).

Diğer bir rivayete göre Hz. Ömer bir gün yahudilerin beytülmidrâslarına gider ve onların Cebrâil hakkındaki düşüncelerini öğrenmek ister. “O bizim düşmanımızdır, çünkü Muhammed’e bizim sırlarımızı veriyor. Ayrıca o şiddet, zorluk ve azap meleği, dostumuz olan Mîkâil ise kurtuluş, hayır ve rahmet meleğidir” derler. Bunun üzerine Ömer, “Bu iki melek ilâhî huzurda nerede yer alır?” diye sorar. “Cebrâil rabbin sağında, Mîkâil solundadır ve aralarında düşmanlık vardır” cevabını verince Hz. Ömer, “Eğer dediğiniz gibi ise onlar birbirlerine düşman olmazlar. Kim onlardan birine düşman olursa Allah’a da düşman olur” diyerek yanlarından ayrılır. Hz. Peygamber’in huzuruna gidince de yukarıdaki âyetin nâzil olduğunu öğrenir. Onun yahudilerle yaptığı konuşmadan vahiy yoluyla haberdar olan Resûl-i Ekrem, “Ey Ömer, rabbin senin sözüne muvafık âyet gönderdi” der (bu ve benzeri birçok rivayet için bk. *Müsned*, I, 274; Taberî, I, 342-346; İbn Kesîr, I, 229; Âlûsî, I, 331).

Cebrâil ile Mîkâil’in Allah ile peygamberleri arasında elçilik yaptıkları, bu çerçevede Mîkâil’in nübüvvetin ilk yıllarında Resûlullah’a vahiy getirdiği belirtilerek esas vazifesi vahiy getirmekten ibaret bulunan Cebrâil’in Resûl-i Ekrem’e daha yakın olduğu, âyette Cebrâil’in önce zikredilmesinin, ayrıca vahiy ile görevli oluşunun Mîkâil’den faziletli olduğunu gösterdiği nakledilir (İbn Kesîr, I, 231-232; Âlûsî, I, 334). Mîkâil Cebrâil, Hârût ve Mârût ile birlikte Kur’an’da ismi zikredilen dört melekten biridir. Cebrâil ile Mîkâil’in özel isimleriyle anılması Allah katında kıymetli ve büyük meleklerden olduklarını gösterir (Taberî, I, 349; Kâdî Abdülcebbar, VII, 177; Âlûsî, I, 333-334). Diğer taraftan Resûlullah’ın gece namaza başlayacağı zaman, ayrıca her namazın arkasından okuduğu dualarda Cebrâil’in ve Mîkâil’in adını anması bu meleklerin Allah katındaki üstün derecesini gösterir (*Müsned*, VI, 61, 156; Müslim, “Şalât”, 200; İbn Mâce, “İkâmet”, 180).

Meleklerin çeşitli görevleri vardır. Bunlardan Mîkâil insan da dahil olmak üzere

canlıların rızıkları, dolayısıyla yağmurların yağması ve bitkilerin gelişmesi gibi işlerle görevlidir (Mahmûd Muhammed es-Süb-kî, V, 178).

Felsefe geleneğinin etkisinde kalan tasavvuf ehli dört büyük meleğin görevlerini farklı bir şekilde açıklarken altıncı feleğin aklı ve ruhu diye nitelediği Mîkâil’i bütün bitki nefislerine feyiz veren ve mahlûkatın rızıklarını dağıtan melek olarak kabul etmiştir (Âlûsî, I, 334).

Kur’an-ı Kerim’in dört süresinde, önce Hz. İbrâhim’e gelip oğlu İshak’ın ve torunu Ya’kûb’un doğacağını müjdeleyen, ardından Hz. Lût’u ziyaret edip azgınlaşan kavmini helâk eden bir grup elçi melekten bahsedilir (Hûd 11/69-83; el-Hicr 15/51-71; el-Ankebût 29/31-34; ez-Zâriyât 51/24-37). Cebrâil, İsrâfil ve Azrâil ile birlikte Mîkâil’in de bunların arasında yer aldığı rivayet edilmektedir (Taberî, XII, 42; İbn Kesîr, III, 563; Âlûsî, XII, 93). Allah’ın, üzerlerine yemin ettiği “mukassimât”ın (ez-Zâriyât 51/4) O’nun işlerini taksim ve tevzi eden Cebrâil, Mîkâil, İsrâfil ve Azrâil gibi emir melekleri olduğu söylenmiştir (Kurtubî, XVII, 21; Elmalılı, VI, 4527).

Bedir Gazvesi’nde müminlerin yardımına gelen melek ordusunun (el-Enfâl 8/9-12) kumandanlarından birinin Mîkâil olduğu rivayet edilmiştir (*Müsned*, I, 147; Taberî, IX, 128). Cebrâil ve Mîkâil’in Uhud günü beyaz elbiseli iki insan kıyafetinde Resûlullah’ın sağında ve solunda durup onu bütün güçleriyle korudukları da nakledilmektedir (Müslim, “Fezâ’il”, 46-47).

Hz. Peygamber’in, bir hadisinde şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Her peygamberin gök ehlinde iki, yer ehlinde iki veziri olur. Benim gök ehlinde vezirlerim Cebrâil ile Mîkâil, yer ehlinde vezirlerim de Ebû Bekir ile Ömer’dir” (Tirmizî, “Menâkıb”, 17).

Hadislerde Mîkâil genellikle Cebrâil ve İsrâfil ile birlikte zikredilmektedir (*Müsned*, III, 10; Ebû Dâvûd, “Hurûf”, 1). Resûl-i Ekrem’in rüyasında Cebrâil ile Mîkâil’i kendisine cennet ve cehennemi gezdiren iki insan şeklinde (*Müsned*, V, 15; Buhârî, “Cenâ’iz”, 90; “Bed’ü’l-halk”, 7), bir başka rüyasında onlardan birini başı ucunda, diğerini ayağı ucunda durup kendisine bir darbimesel söylerken (Tirmizî, “Emsâl”, 1) gördüğü rivayet edilmektedir. İslâm’ın başlangıcında namazdaki teşehhüd esnasında “et-tahiyyât” yerine “... es-selâmü alâ Cibriile, es-selâmü alâ Mîkâile ...” denilmektedir (*Müsned*, I, 382, 413, 427; Buhârî, “Ezân”, 148; “İsti’zân”, 3).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü’l-‘Arab, “eyl”, “myl (mîkâ’îl)”, “yll” md.leri; Mustafavi, *et-Taḥkîk*, XI, 148-149; *Müsned*, I, 147, 199, 274, 382, 413, 427; III, 10, 224; V, 15, 16, 41, 51, 114, 122; VI, 61, 156; Dârimî, “Şalât”, 84; Buhârî, “Tefsîr”, 2/6, “Cenâ’iz”, 90, “Bed’ü’l-halk”, 7, “Ezân”, 148, “İsti’zân”, 3; Müslim, “Şalât”, 200, “Talâk”, 30, “Fezâ’il”, 46-47; İbn Mâce, “İkâmet”, 24, 180; Ebû Dâvûd “Şalât”, 119, “Hurûf”, 1; Tirmizî, “Da’avat”, 31, “Menâkıb”, 17, “Emsâl”, 1; Nesâî, “Kıyâmü’l-leyl”, 12, “İftitâh”, 37, “Sehv”, 41, 88, “Taḥkîk”, 100; Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, Beyrut 1978, I, 341-349; IX, 128; XII, 42; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu’abi’l-îmân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1979, II, 152; Kâdî Abdülcebbar, *el-Mugni*, VII, 177; XX/2, s. 19; Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlikî, *el-Mu’arreb* (nşr. F. Abdürrahîm), Dimaşk 1410/1990, s. 600; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥu’l-ğayb*, Beyrut 1990, III, 181; XIII, 66; XX, 259; Kurtubî, *el-Câmi’*, II, 38; XVII, 21; Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni, “Acâibü’l-mahlûkât” (Demîrî, *Hayâtü’l-hayevân* içinde), Mısır 1315, I, 95; II, 238; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ân*, Beyrut 1966, I, 226-232; III, 563; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî* (Sa’d), XVII, 16; Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, I, 331-334; XII, 93; H. Lesetre, “Michel”, *DB*, IV/2, s. 1067-1075; Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 2800; VI, 4527, 4536; A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur’ân*, Baroda 1938, s. 275-276; G. Davidson, *A Dictionary of Angels*, New York 1967, s. 193-195; Mahmûd Muhammed es-Sübki, *el-Menhelü’l-‘azbû’l-mevrûd*, Kahire 1394/1974, V, 178; G. MacGregor, *Dictionary of Religion and Philosophy*, New York 1989, s. 136, 412; Lütfullah Cebeci, *Kur’an-ı Kerim’e Göre Melekler*, Kayseri 1989, s. 78; Ali Erbaş, *Melekler Âlemi*, İstanbul 1998, s. 89-90, 162-163, 266-267; K. Kohler, “Angelology”, *JE*, I, 590; A. J. Wensinck, “Mikâl”, *EP* (İng.), VII, 25; a.m.f., “Mikâil”, *IA*, VIII, 308-309; A. Molien, “Ange”, *Catholicisme*, I, 545; H. L. Ginsberg v.dğr., “Michael and Gabriel”, *EJd.*, XI, 1487-1490.

LÜTFULLAH CEBECİ

MİKÂİLİLER

(آل ميکال)

IX-XI. yüzyıllar arasında
Horasan’ın idarî ve ilmî hayatında
önemli rol oynayan bir aile.

Bazı kaynaklarda, aslen Mâverâünnehir’e mensup olan ve atalarının İslâm öncesi dönemde Soğd bölgesinde güç sahibi olduğu bilinen ailenin kökeni Sâsânî Hükümdarı Behrâm-ı Gûr’a kadar indirilmektedir. 99 (718) yılında Soğdca-Arapça olarak kaleme alınan ve Rus araştırmacısı A. A. Freiman tarafından 1933’te bulunan bir belgeye göre aileden İslâm’a giren ilk kişi, İslâm fetihleri sırasında Pencikent bölgesinde hüküm süren Şûr Dîvâstî’dir (Soğdca Dîvâştîç). İslâm kaynaklarında ise Semerkant bölgesinin hâkimi olduğu söylenen Dîvâstî’nin 104’te (722)